

# Vilans kyrka

Lunds stift



**Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning**

**Åsa Eriksson Green 2020-04-28**



Regionmuseet i Skåne

**Svenska kyrkan**   
LUNDS STIFT



Omslagsbild: Vilans kyrka, april 2020.



*Entrén till kyrkan ansluter direkt till trottoaren, vilket är talande för tidens kyrkobyggnader som skulle vara nära de boende i området, lättillgänglig och välkomnande. Observera mönstermurningen i kyrksalens gavel till höger i bild.*

# Vilans kyrka

Kristianstad pastorat, Villands och Gärds kontrakt, Lunds stift, Kristianstad stad, Montören 8, Kristianstad kommun, Skåne län och landskap.

## Beskrivning och historik

### Kyrkomiljö

Vilan är en stadsdel strax sydväst om Kristianstad centrum, öster om Helge å. Området präglas av en blandning av egna hem och skolor från 1900-talets första del, industribyggnader och hyreshus från 1900-talets mitt. Flera stora trafikleder delar upp området. En grönstruktur med fruktträd och buskar är spår efter en mer utbredd bostadsbebyggelse som rivits senare delen av 1900-talet och början av 2000-talet. Stadsdelen har sedan 1800-talet växt fram på ägorna till Härlövs by som tillhörde Norra Åsums socken. Här finns inga registrerade fornlämningar som vittnar om förhistorisk aktivitet. Under 1800-talets första del hade området fortfarande karaktären av landsbygd med enstaka gårdar.

Stadsdelen utvecklades snabbt och blev år 1887 municipalsamhälle. 1941 uppgick både Norra Åsum och Vilan i Kristianstad stad. Vilan var vid det laget en tätbebyggd stadsdel med 3500 invånare.

### **Kyrkobyggnad**

Mellan 1922 och 1962 användes en sal i den gamla folkskolan för gudstjänster och konfirmandundervisning och en del av församlingens ungdomsverksamhet bedrevs i en källarlokal. 1946 bildades en kapellstiftelse med syfte att verka för en ny kyrkolokal på Vilan. En viktig drivkraft var den inomkyrkliga småkyrkorörelsen som arbetade för att bygga nya kyrkor på platser där Svenska kyrkan inte hade egna lokaler. Stiftelsen var brett förankrad i moderförsamlingen i Norra Åsum och kom under sexton år att samla in pengar genom bland annat medlemsavgifter, donationer, marknader och annonsförsäljningar. Syföreningarna i Hovby och Härlöv och lokala företagare donerade till stiftelsen men de största donationerna kom från privatpersoner i församlingen. Kring 1960 köpte kapellstiftelsen in två villatomter i Vilan för den nya kyrkobyggnaden.

I juni 1959 gjorde kyrkorådet en studieresa till Helsingborg där de besökte flera nyuppförda kyrkobyggnader, däribland S:t Mikael's- och S:t Olofs småkyrkor, båda ritade av arkitekt Filip Lundgren. Lundgren kom att anlitas som arkitekt även för Vilans kyrka. Kapellstiftelsens egna tillgångar samt ett statligt lån och ett lån ur församlingens prästlönefond möjliggjorde finansieringen av bygget som påbörjades i augusti 1962. Den 18 augusti 1963 invigdes kyrkan av dåvarande Biskopen Martin Lindström.

Kyrkan kom att användas i stor omfattning både som kyrkolokal och som församlingshem. Gudstjänst och söndagsskola hölls varje söndag och vid flera tillfällen med så många besökare att man fick använda stora salen och kyrksalen samtidigt. Vigslar, dop och konfirmandundervisning anordnades. Lokalerna användes av kyrkliga syföreningar, församlingens ungdomsverksamhet, Röda Korset, Socialdemokratiska kvinnoklubben, målsmannaföreningen, enskilda företag, soldatafton för A3 och av Vilans skola för luciafirande och avslutning. Vilans idrottsförening disponerade stora källarsalen med bordtennisbord och studiecirkelar bedrevs av bl.a. Rädda barnen, Unga örnar, ABF och IOGT.

I byggnadens östra ände byggdes en bostadslägenhet avsedd för kyrkvaktmästaren. På grund av problem med läckage har byggnadens ursprungliga plantak med motfall mot byggnadens mitt ersatts av ett flackt sadeltak. Ändringen medförde att rader med fönster längs med kyrksalens takfot sattes igen. Kyrksalens fönsterkarmar och bågar har troligtvis ersatts med karmar och bågar av aluminium.

## Exteriör

Vilans kyrka och församlingshem är en låg, långsträckt byggnad med väggar av lättbetong klädda med rött fasadtegel och en slätputsad, svartmålad sockel. Planlösningen är asymmetriskt korsformig där en nord-sydlig del rymmer kyrka och samlingslokal och den öst-västriga delen rymmer församlingshem och administrativa lokaler. Kyrkorummets och samlingshallens högre takhöjd än den övriga byggnadskroppen vilket gör det möjligt att avläsa kyrksalens placering i byggnadens exteriör. Kyrkorummets södra fasad är mönstermurad med indragna kors i tegelmurverket. I övrigt är fasaderna murade med munkförband. Kyrksalen har på östra och västra fasaderna lodräta fönsterpartier med tre lufter. Varje luft har lodräta spröjsar. Ett mindre, rektangulärt fönster finns i övre delen av fasaden. Fönstren är av aluminium och troligtvis inte ursprungliga. Samlingssalen har i norr två stora glaspartier med dörrar i de nedre lufterna och fönster med två lufter över dörrarna. Glaspartierna har lodräta spröjsar, samt en horisontell spröjs mitt på dörrarna. Karmar och bågar är av trä och vitmålade. Till det ena dörrpartiet finns en gjuten ramp. På samlingshallens östra och västra fasader löper fönsterband längs med takfallet.

De lägre byggnadskropparna har huvudsakligen rektangulära perspektivfönster med vita karmar och bågar, och två större fönsterpartier med extra luft på sidor och längs nedre delen. På nordöstra respektive östra fasaden finns en altandörr respektive ytterdörr till det som en gång var en bostadslägenhet. Byggnadens entré ligger indragen i södra fasaden och ansluter till gatan utanför med ett par låga trappsteg och en stensatt uppfart.

Kyrksal och samlingshall täcks av ett flackt sadeltak med långt utskjutande takfot och valmade gavlar. Under takfoten syns ändarna till de utstickande takstolarna av kraftiga limträbalkar. De lägre byggnadskropparna har flacka sadeltak med valmade gavlar och en mindre framträdande takfot. Den högre delen av byggnaden har alltid täckts av ett sadeltak med flacka takfall och valmade gavlar.

## Interiör

Byggnaden består av ett markplan med källarvåning. Via glasade dörrar i vindfånget vid huvudentrén når man kapprummet med väggar av brunrött tegel och stående, obehandlad furupanel. Golvet är belagt med ett mörkt golvtegel. Kyrksalen och samlingshallen ligger till höger om kapprummet. Dörren till kyrksalen markeras av ett järnkors. Kyrksalen har rektangulär planform med väggar av rött tegel och golv av mörkt golvtegel.



*Koret är integrerat i kyrkorummet och får naturligt ljus från de höga fönstren på långväggarna. Konstverket på korväggen är glaserat direkt på teglet. Altaret är fristående från den östra väggen och utformat likt ett middagsbord vilket är typiskt för de moderna kyrkorna och småkyrkoöverksamheten där församlingen skulle kunna samlas kring altaret och även för att mässa skulle kunna hållas versus populum, det vill säga med prästen stående bakom altaret, vänd mot församlingen.*

Koret är inkomponerat i kyrksalens södra del. Takhöjden är vid ingången låg men stiger i riktning mot koret. Höga, smala fönster i östra respektive västra väggarna, i höjd med koret, är försedda med raster av furubrädor vilket styr ljuset mot altaret. Ljusföringen i kombination med den stegrande takhöjden bidrar till att ge rummet en tydlig riktning och en fokus på altaret.

Möbleringen är anspråkslös och består av orgel, lösa stolar ordnade i två kvarter, altare, dopfund och ljusbärare. Korväggen är lätt konvex med en altartavla av färgat glaserat tegel som formar ett monumentalt t-format Antoniuskors bakom altaret. Strax väster om altarbordet finns en oktagonalt dopfund i granit. Orgeln står i anslutning till hiss-väggen i salens norra del. Mot östra väggen har ett sidoaltare murats upp av obehandlade lecablock.

Till samlingsalen leder dubbla dörrar med stående furupanel. Samlingsalen karaktäriseras av sin höga takhöjd vilken förstärks av fönsterband i höjd med takfoten. Det panelklädda taket hålls uppe av flera kraftiga limträbalkar vilka vilar på A-formade bockar av furu ovanför fönstren. Väggarna åt öster och väster utgörs av gjutna, förfabricerade

betongelement. De är vitfärgade och indelade i fält som skiljs åt av pilastrar. Väggfälten är dekorerade med ett gjutet mönster med T-formade Antoniuskors. Den norra väggen är mönstermurad i rött tegel. Väggen bryts upp av två stora franska fönster med omfattningar i gjuten betong. I östra delen av samlingssalen finns en scen bakom vilken en hissvägg skiljer samlingssalen från kyrksalen. Hissväggen kan sänkas ner i källarvåningen så att samlingsal och kyrksal kan användas som ett rum.

I den västra delen av byggnaden fanns från början expedition och arkiv samt konfirmandsal. Allra längst västerut, med ingång från gaveln fanns en tjänstebostad med tre rum och kök avsedd för vaktmästaren. Dessa rum har idag inkorporerats i församlingens administrativa lokaler. Öster om kyrksalen finns ett kök och en stor sal med viktörrar som gör att den kan delas i två. På den ursprungliga ritningen är detta utrymme angivet för syföreningsverksamhet. I bottenvåningen finns flera rum för studiecirkel, hobbyrum och under samlingsalen ett stort bordtennisrum vilket idag används för en varierad ungdomsverksamhet.

### **Inredning och inventarier**

Mitt i koret står ett fristående *altare*, ett så kallat bordsaltare av furu.

*Altartavlan* utgörs av ett konstverk av glaserat tegel. Konstnärerna Randi Fisher och Ralph Bergholtz var flitigt anlitate till utsmyckning av många av tidens kyrkor. I formen av ett Antoniuskors ryms olika motiv från Jesu liv, exempelvis Jungfru Maria med det lilla Jesusbarnet och de tre vise männen kring Betlehems stjärna.

*Dopfunten* är oktagonal och tillverkad av granit för kyrkan, sannolikt ritad av Filip Lundgrens arkitektkontor. Olika bibeltexter finns som inskriptioner på funtens olika sidor, bland annat *Döjande dem i faderns och sonens och den Helige Andens namn och Låten barnen komma till mig ty himmelriket höra sådana till.*

Istället för *bänkinredning* är kyrkorummet möblerat med fristående stolar med stoppade dynor och ryggstöd. Stolarna är ordnade i två kvarter.

*Klockan* hänger i klockstapeln på kyrkotomten och är av malm, gjuten i samband med kyrkans uppförande.





*Samlingssalen ligger i linje norr om kyrkorummet. Genom en hissvägg kan de två lokalerna skiljas åt eller sammanfogas.*

### **Kyrkotomt**

Kyrkan och församlingshemmet tar upp större delen av de två villatomter som utgör kyrkotomt. På byggnadens södra sida avgränsar en gräsmatta mot den närliggande trottoaren och gatan. Gången mellan trottoar och kyrkans entré är belagd med marktegel. På norra sidan omges och inramas kyrkotomten av ett Gunnebostängsel och partiellt en mur av cementblock. En grusad parkeringsplats finns i anslutning till byggnadens norra del. Vid byggnadens nordöstra hörn finns en storvuxen rododendron. Norr om samlingssalen finns en gräsmatta och utesittplatser.

Direkt sydväst om entrén finns en **klockstapel** i gjuten betong med frilagd sjösten i ytan. Klockstapeln täcks av ett enkelt sadeltak.

### **Karaktärisering**

Vilans kyrka och församlingshem är en så kallad *småkyrka* tillkommen inom ramen för en inomkyrklig rörelse som kallades *småkyrkorörelsen*. Rörelsen verkade för att uppföra kyrkobyggnader i nya stadsdelar eller på orter där det sedan tidigare inte funnits sådana. I Vilan fanns en växande befolkning och många nya arbetsplatser och den gamla sockenkyrkan låg relativt långt från den nya bebyggelsen. Vilans kyrkas tillkomst kan karaktäriseras genom stort frivilligarbete i nära samverkan med moderförsamlingen i Norra Åsum. Liksom de flesta småkyrkor byggdes Vilans kyrka för att fungera för en bred verksamhet och ändamålsenliga lokaler för syföreningar, ungdomsverksamhet, studiecirklar m.m. utöver den traditionella kyrkliga verksamheten.

Byggnaden är arkitektoniskt vardaglig och har stora likheter med profana offentliga byggnader från samma tid. Detta var ett medvetet grepp hos småkyrkorörelsen som ville att kyrkan skulle komma närmare människorna, man ville sänka tröskeln och visa att man var en samhällsinstitution som var relevant i sin samtid. Däremot ställdes höga krav på kvalitet i material, utformning och konstnärlig utsmyckning. Detta är särskilt tydligt i kyrkorummet och samlingsalen. Det som exteriört tydligast kommunicerar att detta är en kyrka är klockstapeln.

Byggnadens interiör och planlösning återspeglar den varierade verksamheten. Samlingsalen och kyrksalen är det tydliga navet i byggnaden och de mest påkostade gestaltungs-mässigt. Materialvalen knyter samman rummen: furupanel, limträbalkar, mörkt bruna klinkerplattorna och röda tegelväggarna bildar en lugn och jordnära färgskala åt lokalerna. Hissvägg, vikkväggar och lösa möbler gör rummen enkla att anpassa för olika aktiviteter, grupper och sätt att fira mässa. Kyrkorummet utgör ett litet rum i jämförelse med rummen för sociala aktiviteter och administration.

Tidens teologiska idéer förutsatte ett mer flexibelt kyrkorum än tidigare vilket återspeglas i Vilans kyrkorum; lösa stolar, flyttbart och fristående altare är sådant som möjliggjorde en tätare samling kring altaret med en mer delaktig församling.

Estetiskt karaktäriseras kyrkorummet av det dunkla ljuset som faller in genom korets sidofönster, i kombination med samstämmigheten i materialvalen: det röda teglet, det bruna golveteglet och furudetaljerna skänker salen en känsla av lugn och avskildhet.

### **Att tänka på**

- Vilans kyrka och församlingshem är en tydlig representant för de kyrkor som byggdes inom ramen för den inomkyrkliga Småkyrkorörelsen.
- Kyrkorummets material och möblering återspeglar sin tids teologiska tankar om församlingens delaktighet och en närmre relation mellan församling och präst.
- Anläggningens rumsliga organisation med många lokaler för olika sociala verksamheter är tidstypisk och återspeglar kyrkans strävan efter att vara tillgänglig och relevant.
- Den konstnärliga utsmyckningen i byggnaden, till exempel altartavlan på korväggen, dopfunten, mönstermurning i både yttre och inre väggar, armaturer i kyrksal såväl som samlingsrum vittnar om en medvetenhet om de arkitektoniska och konstnärliga uttrycksätten och att de på ett diskret sätt använts för att förmedla byggnadens och de olika rummens syften.

## Skydd

Vilans kyrka skyddas enligt kulturmiljölagens 4 kap §§ 1 och 2;

*Kyrkobyggnader och kyrkotomter skall vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas och deras utseende och karaktär inte förvanskas.*

*Kyrkobyggnader enligt denna lag är byggnader som före den 1 januari 2000 har invids för Svenska kyrkans gudstjänst och den 1 januari 2000 ägdes eller förvaltades av Svenska kyrkan eller någon av dess organisatoriska delar.*

*Kyrkotomt är ett område kring en kyrkobyggnad som hör samman med byggnadens funktion och miljö och som inte är begravningsplats. Lag (1999:304).*

Vilans kyrka är uppförd efter utgången av år 1939 och omfattas därför inte av tillståndsplikt enligt kulturmiljölagen 4 kap § 3.

## Källor

*Det moderna kyrkobyggandet i Lunds stift 1940–2000*, R 2016:44, Regionmuseet i Skåne.

Protokoll för Vilans kapellstiftelse i serie KV i Norra Åsums kyrkoarkiv, Arkivcentrum Syd, Lunds stift.

## Internet

Riksantikvarieämbetets söktjänst Fornsök. Webplats:  
<http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html>

Lantmäteriets söktjänst Historiska kartor. Webplats: <https://historiskakartor.lantmateriet.se/historiskakartor/search.html>

## Övriga uppgifter

Inventeringsdatum: 2020-04-28

Fältinventering: Åsa Eriksson Green

Rapportsammanställning och foto: Åsa Eriksson Green

Granskning: Kerstin Börjesson

Färdigställd: 2020-05-05

Uppgifter till BBR:

Stomme; murverk – lättbetong

Fasadmaterial; tegel - fasadtegel

Fasadkulör; ej utrett

Takform; sadeltak - valmat

Taktäckningsmaterial; plåt - bandtäckning

Antal våningar; 2

Byggnadsdel; kyrkodel, församlingshem